

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**Актуальні проблеми методики навчання
історії, правознавства та
суспільствознавчих дисциплін**

Випуск 3

Харків – 2011

3. Наскрізна робоча програма з практики для спеціальності “6.02030201. Історія*” / [укладач Старева А. М.] – Миколаїв, 2009. – 32 с.

УДК [316.3 +316.61]: 378

**Яковенко Г.Г., кандидат
історичних наук, доцент
кафедри історії ХНПУ
ім. Г.С. Сковороди**

Проблеми соціалізації особистості при вивченні курсу «“Людина і суспільство” та методика його викладання»

У статті «Проблеми соціалізації особистості при вивченні курсу «“Людина і суспільство” та методика його викладання» розглядаються прийоми вивчення соціологічних питань у контексті адаптаційних процесів школярів старшого віку.

Ключові слова: соціалізація, особистість, методика викладання.

В статье «Проблемы социализации личности при изучении курса «“Человек и общество” и методика его преподавания» рассматриваются приемы изучения социологических вопросов в контексте адаптационных процессов школьников старшего возраста.

Ключевые слова: социализация, личность, методика преподавания.

The methods of study of sociological questions in the movement of adaptive process of senior schoolchildren are considered in the article “The problems of person socialization during the study of the course ““Human and society” and the methods of its teaching”.

Постановка проблеми. Українське суспільство характеризується переплетенням залишкових від періоду «розвинутого соціалізму» суперечностей та нових, що породжені сучасними складними зрушеннями у системі соціальних відносин.

Формуванню особистих поглядів випускників на суспільні процеси сприяють соціологічні знання, що являють собою основу соціального мислення як системного розуміння об’єктивних і суб’єктивних елементів соціальних тенденцій. Соціалізація – процес становлення особистості на основі засвоєння нею елементів культури та соціальних цінностей, що відбувається внаслідок перебування в певному соціальному середовищі шляхом свідомого впливу суспільства на психологію особи.

На шкільне суспільствознавство покладено важливі завдання здійснення соціалізації школярів. Тому майбутній учитель має бути науково та методично підготовлений до вирішення кола проблем, що виникають в процесі соціалізації. Вивчення курсу ««Людина і суспільство» та

методика його викладання» у контексті соціалізації має декілька завдань: навчити студентів прийомам викладу соціологічних питань, а також позитивно впливати на ще незавершений процес соціалізації самих студентів.

В умовах кризи моральних цінностей необхідно сконцентрувати увагу на позитивних зрушеннях у житті держави та системі загальнолюдських цінностей, що є підмурком демократичного облаштування провідних європейських держав. Вивчення соціальних питань сприяє самоідентифікації учнів, формуванню у них соціальної зрілості. Осмислення сучасного суспільства, сприяти вихованню національної ідентичності, громадянськості та соціальної відповідальності.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості світосприйняття молодого людини та проблеми, які з цим пов'язані, визначені у науковій праці сучасних учених В.П. Андрущенко та Л.М. Губерського[1]. У окремому розділі навчального посібника В.Ф. Діденко розкрито зміст основних соціологічних понять, які мають засвоїти випускники загальноосвітніх шкіл [4]. Важливість вивчення зазначеної проблеми для підлітків підкреслив Є. Ткачов, який запропонував вивчення соціологічних понять у блоці з психологічними знаннями. Таке поєднання свідчить про значний виховний вплив цього сегменту суспільствознавчих знань на особистість учнів[10]. Окремі прийоми вивчення соціологічних проблем на уроках суспільствознавчих дисциплін висвітлені в роботах Р.І. Діанової [5], А.Н. Гудкова та О.Н. Гудкової [3]. Алгоритм виконання соціальних проектів запропонував С.Є. Кольчугін [8]. Особливості застосування прийому реконструкції соціальних типів визначили В.А. Зонов та С.В. Халін [6]. С.А. Морозова [9] та Л.А. Тисько[11] запропонували рекомендації щодо виконання дослідницької роботи навколо соціальних проблем на уроках суспільствознавства. Отже, сучасні науковці висвітлили деякі прийоми вивчення соціологічних питань на уроках суспільствознавчих дисциплін. Ці прийоми вони рекомендують використати для соціалізації учнів.

Мета статті. Систематизувати розрізнені прийоми вивчення соціологічних проблем та узагальнити їх у методичних рекомендаціях щодо соціалізації випускників.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні негаразди стримують можливості ефективної соціалізації молоді, з другого боку, вони ж зумовлюють суперечливий процес своєрідного «старіння» молоді – деформацію світогляду, кризу переконань, крах надії та сподівань. Значна частина молоді нині мислить «дорослими» категоріями, відмовилась від такого важливого принципу світосприйняття, як щирість. Молодь не лише мало читає, але й мало сміється, відкрито жартує над цінностями старшого покоління. Вона не розуміє безкорисливості, пасує перед фундаментальними цінностями світової цивілізації [1, с.558–559]. Більш освічена, ніж їхні попередники, володіє новими спеціальностями, є носієм нового способу життя та соціального динамізму, більш прагматична і вимоглива, не мириться з несправедливостями, більш активно і цілеспрямовано сприймає перспективу демократизації й становлення ринкових відносин, є носієм державництва.

Суспільствознавчі дисципліни мають відігравати провідну роль у процесі соціалізації молодого людини [7, с. 44] визначила, що цей процес в сучасних умовах породжує багато проблем – психологічних, соціокультурних, інформаційних. Основу соціального досвіду учнів складають особливості тієї соціальної страти, у якій виховується учень – спосіб життя і стосунки у сім'ї, традиції, установки і цінності. Стихійні зовнішні фактори соціалізації не просто випереджають шкільне суспільствознавство у формуванні особистого соціального досвіду, але вони часто активно суперечать змістові матеріалу, що вивчається на уроці. Учні мають невисокий рівень самостійного

усвідомлення навколишнього середовища та спрощені оцінки явищ, суперечливі судження за змістом та емоційні за характером їх висловлення.

При засвоєнні соціологічних знань необхідно ознайомити випускників з основами соціології, об'єктом її дослідження – духовним світом людини, відносинами особи і суспільства, а також сформулювати такі вміння та навички: готовність до свідомого соціального самовизначення, знання про суспільство, про різні сфери суспільного життя, формування свідомої соціальної позиції, що характеризується громадянською активністю, соціальною відповідальністю, демократизмом і гуманістичною спрямованістю.

Особистість як результат соціалізації людини, що виявляється в організованості, працьовитості, громадянській активності, формування яких відбувається у соціальному середовищі. Такі форми соціалізації як традиції і звичаї.

Завдяки соціалізації відбуваються виховання та трудова діяльність людини, а результатом вважається набуття якостей громадянина, представника своєї Вітчизни [4, с. 80].

Учнів приваблюють питання, тісно пов'язані з їх повсякденним життям: форми об'єднання людей, можливості соціальних переміщень і змін статусу, основні напрямки соціальної політики держави.

Учні мають визначити свої соціальні ролі, зрозуміти своє місце у суспільстві, а потім співвіднести їх з уявленнями своїх однокласників як представників соціальної групи [3, с. 48].

На уроках курсу «Людина і суспільство» відбувається ознайомлення учнів зі способами та прийомами вивчення конкретного соціального середовища, навички здійснення соціологічного аналізу. Особливість використання соціологічних методів полягає в їх звертанні до особистих проблем школярів.

Метод опитування, що використовується у вигляді інтерв'ю та анкетування – найпоширеніший серед методів вивчення суспільства. Інтерв'ю – це бесіда, що проводиться по певному плану та передбачає безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом (опитуваним). За технікою проведення інтерв'ю розподіляються на довільні – тривала бесіда без чіткою формалізації запитань та формалізовані – попередня детальна розробка послідовності та конструкції запитань з передбачуваними варіантами відповідей. Анкетне опитування є головним інструментом самостійного учнівського дослідження. Опитування за анкетною передбачає чітко фіксований порядок, зміст, форму запитань, визначення способів відповіді, причому вони реєструються опитуваним або наодинці з самим собою (заочне опитування) або в присутності анкетера (пряме опитування).

Конструюючи анкету, дослідник повинен спиратися на теоретичну модель своєї гіпотези.

Вимоги до формулювання запитань: уникати використання спеціальних термінів або сленгу; використовувати лише короткі формулювання; запитання не повинні бути багатозначними, тобто містити в собі два або більше за смислом запитань, на кожне з яких можна одержати незалежну відповідь; слід уникати уточнюючих запитань, що підказують респонденту на очікувану відповідь; не бажано без крайньої необхідності використовувати вирази, що містять заперечення, запитання, що потребують особливої компетенції або поінформованості у будь-чому задавати лише тим, хто може на них відповісти; уникати будь-яких двусмысленних слів або фраз; враховувати можливий

вплив фактору соціального схвалення, самопрезентації; слід достатньо конкретно визначати часові та просторові координати подій, що зацікавили; не потрібно прагнути до зайвої деталізації запитань; сенситивні (делікатні) запитання вимагають непрямих формулювань.

При здійсненні анкетування дослідник визначає формат відповідей: відкриті (респондент дає відповідь у вільній формі); закриті (альтернативи відповіді чітко зафіксовані); напівзакриті (альтернативи відповіді фіксовані, але респонденту надається можливість додати щось інше).

У соціологічному дослідженні часто використовують тести. Тест в соціології – техніка вивчення та виміру складних якостей, що не піддаються спостереженню, а саме: якостей особистості, професійної групи. Функція тесту – діагностична, він є інструментом аналізу та самоаналізу, ефективним методичним засобом на уроках-практикумах „Оціни себе”. Учні можуть запропонувати творче завдання на самостійне складання тестів на такі теми: „Чи є я релігійною людиною”, „Я і політика”, „Мої політичні погляди”. Цікавим прийомом соціологічного дослідження є бліцопитування учнів (міні - дослідження). У ряді випадків тестування або інтерв’ювання можуть поєднуватися з таким соціологічним методом обробки інформації як ранжування (розміщення за порядком), тобто визначення головного.

Спонукає до творчого дослідження виконання завдань з реконструкції соціальних типів (метод реконструкції ідеальних типів Макса Вебера). Ідеальний тип – це масштаб співвідношення з емпіричною реальністю, визначення ментальних характеристик створення ідеально – типових реконструкцій (традиційний підприємець).

Для активізації пізнавальної діяльності з усвідомлення соціологічних знань можна використати прийоми: взяти інтерв’ю в учнів молодших класів і за протоколювати відповіді; написати звертання до джерел масової інформації; написати репортаж – цікавий та інформативний; записати репортаж на магнітофон; написати коментар до будь-якої події; публічно висловити свою думку в листі читача; у відповідній заяві (клопотанні) до відомства та представити свої інтереси; скласти протокол (зафіксувати результати переговорів; написати вірші, короткі історії, обговорити текст радіо- або телепередачі; випустити стінгазету (компактний засіб інформації); спроектувати плакат (публічну афішу); підібрати карикатури; скласти фоторяд (фотографія як об’єктивний документ; скласти діаграму (оптимальний спосіб демонстрації цифр); скласти графік (просте зображення сумісних зв’язків); підібрати дані статистики (джерело, яким користуватись обережно); проаналізувати актуальні політичні події.

Всеукраїнська акція суспільних проектів «Громадянин» покликана сформувати в учнів практичні навички участі в громадському житті. В акції беруть участь команди учнів загальноосвітніх шкіл. Учнівські команди виявляють актуальні соціально-економічні проблеми на рівні навчального закладу, мікрорайону, села та формують пропозиції щодо змін ситуації в тій чи іншій галузі соціальної практики. Запропоновані можливі варіанти вирішення цих проблем свідчать про самостійність та організаторські здібності учнів із різним рівнем навченості. Досліджуючи сутність проблеми, команди збирають різноманітну інформацію, матеріали, документи, на основі яких розробляється соціальний проект. Представлення на місцевому рівні супроводжується усними презентаціями, на які запрошуються представники органів місцевого самоврядування, урядових структур, громадських організацій. Виконання проекту відіграє консолідуючу роль у колективі учнів та їх батьків, громадськості та адміністрації школи. Учні відпрацьовують вміння планувати свою діяльність, спілкуватися з відповідальними особами, збирати, аналізувати, систематизувати інформацію.

Методика соціального проектування спрямована на набуття досвіду громадянських дій та демократичної поведінки при вирішенні соціально важливих проблем. В основі її реалізації є інтеграція та безпосереднє застосування одержаних знань під час практичної проектної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. При вивченні курсу «Людина і суспільство» та методика його викладання» необхідно актуалізувати у студентів знання з соціології, систематизувати прийоми соціальних досліджень та закріпити їх на практиці в процесі участі у суспільно корисних справах. Для мотивації старшокласників використовувати фрагменти кінофільмів, мультфільмів, уривків художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологічно-світоглядний аналіз. / В.П. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко – К: Знання України, 2002. – 577 с.
2. Баханов К. О. Навчання за проектною системою / К.О. Баханов // Історія в школах України. – 2000. – № . – С. 33 – 37.
3. Гудков А.Н. Социальная структура и социальные отношения. Маргиналы (урок по обществознанию, профильный уровень) / А.Н. Гудков, О.Н. Гудкова // Преподавание истории в школе. – 2008. – №2. – С.49 – 52.
4. Діденко В.Ф. Людина і світ. Навчальний посібник/ В.Ф. Діденко, В.І. Діденко. – К.:Вища школа, 2001. – 230 с.
5. Дианова Р.И. Изучение вопросов социального развития на уроках обществознания в Х1 классе/ Р.И.Дианова //Обществознание в школе. – 1998. – №1. – С.17-21.
6. Зонов В. А. Задания по реконструкции социальных типов// Преподавание истории в школе / В.А.Зонов, С.Халин – 2001. – №10. – С.37 –39.
7. Коваль Т.В. Трансформация личного опыта старшеклассника на уроках обществознания / Т.В. Коваль // Преподавание истории в школе. – 2007. – №6. – С.44 – 50.
8. Кольчугин С. Е.Обществознание как проект / С.Е.Кольчугин // Преподавание истории в школе. – 2005. – №2. – С. 58 – 65.
9. Морозова С. А. Социологические методы и изучение обществознания/ Морозова С. А. // Преподавание истории в школе.– 1995. – №1.– С. 20 – 22.
10. Ткачов Є. Формування соціально-психологічних знань на уроках суспільствознавчого циклу / Є. Ткачов // Історія в школі. – 1998. – №2. – С.9 – 13.
11. Тысько Л. А. Исследовательская деятельность учащихся в процессе обучения обществоведению / Л.А. Тысько // Преподавание истории и обществоведения в школе. – 2006. – №4. - С. 14 – 28.

**Салата О. О., професор
Київського університету імені
Бориса Грінченка, доктор
історичних наук, доцент**

Індивідуальний навчальний проект студента в кредитно-модульній системі вищої освіти